

Nepokupnyi, A. P., Bykhovets, N. N., & Ponomarenko, V. A. et al. (2005). *Ocherki po sravnitelnoi semasiologii germanskikh, baltiiskikh i slavianskikh yazykov [Essays on Comparative Semasiology of Germanic, Baltic and Slavic Languages]*. Kyiv: Dovira [in Russian].

Rastorgueva, V. S. (1964). *Opyt sravnitel'nogo izucheniya tadjikskikh govorov [The Experience of the Comparative Study of the Tajik Tongues]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Rastorgueva, V. S. (1966). *Srednepersidskii yazyk [Middle Persian Language]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Rastorgueva, V. S., & Edelman, D. I. (2000–2015). *Etimologicheskii slovar iranskikh yazykov [Etymological Dictionary of the Iranian Languages]*. (Vols. 1–V). Moscow: Vostochnaia literature [in Russian].

Filin, F. P., & Sorokoletov F. P. (Ed.). (1965–2019). *Slovar russkikh narodnykh govorov [Dictionary of Russian Folk Tongues]*. (Issues 1–51). Moscow; Leningrad; Saint Petersburg: Nauka [in Russian].

Sokolova, V. S. (1959). *Rushanskii i khufskie teksty i slovar [Rushani and Khuf Texts and Vocabulary]*. Moscow; Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].

Tolstaia, S. (1997). Iz polesskoi obriadovoi leksiki: nashlos ditia [From the Polesie Ritual Vocabulary: There was a Child]. *Ukrainskyi dialektolohichnyi zbirnyk — Ukrainian Dialectological Collection, Book 3*, 287–292 [in Russian].

Fedorova, A. O. (2018). Stanovlennia pravovoi terminolohichnoi semantky v indoevropeiskykh movakh [Formation of the Legal Terminological Semantics in the Indo-European Languages]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].

Khromov, A. L. (1972). *Yagnobskii yazyk [Yaghnobi Language]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Edelman, D. I. (2013). Eshche raz o fonemnom sostave obshcheiranskogo prazyzka (fonologicheskii status) [More on the Phonemic Composition of the Common Iranian Protolanguage]. *Voprosy yazykoznanii — Linguistics Issues*, 5, 58–88 [in Russian].

Trubachev, O. N., & Zhuravlev, A. F. (Ed.). (1974–2018). *Etimologicheskii slovar slavianskikh yazykov: Praslavianskii leksicheskii fond [Etymological Dictionary of the Slavic Languages: Proto-Slavic Lexical Fund]*. (Issues 1–41). Moscow: Nauka [in Russian].

Andreev, M. S., Livshits, V. A., & Pisarchik, A. K. (Ed.). (1957). *Yagnobsko-russkii slovar [Yaghnobi-Russian Dictionary]*. (pp. 217–391). Moscow; Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2019

УДК 81'42:808.5:316.642.3

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2019-29-11>

ПЕРЦЕПТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОСОДІЇ МОДАЛЬНОСТІ ПЕРЕКОНАННЯ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

Владислава Аккурт

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
e-mail: ladyboss2105@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

АНОТАЦІЯ

Наукові розвідки вітчизняних науковців відображають глибоке осмислення проблеми мовної модальності, але дослідження просодичних особливостей віддзеркалення модальних конотацій в судовому дискурсі, на жаль, досі не знайшли відповідного відображення в науковій літературі.

Метою експериментального дослідження є комплексний аналіз функціонально-семантичного та прагматичного аспектів організації модальної семантики переконання в мовленні прокурора на матеріалі двох не-близько споріднених мов (англійської та української).

Результати дослідження надали можливість зробити висновок, що переконлива мова прокурора під час судового засідання залежить від екстралінгвістичних факторів (ситуації судового засідання, соціально-статусних відношень), структурно-семантичних і прагматичних особливостей судової мови взагалі та індивідуальних характеристик промови обвинувача зокрема. Просодія переконання в мові прокурора є найважливішим засобом, що проявляється в реалізації стереотипних правил

фонетичної поведінки оратора, яка спрямована на вплив аудиторії, поєднує в собі стереотипний та творчий аспекти. В промові обвинувача переважає інтелектуальна виразність (аргументованість і стрункість викладу).

Характер взаємодії компонентів просодії при вираженні модальності переконання є спільним у мовах, що вивчаються, але завантаженість просодичних компонентів при реалізації просодичної структури висловлювань не однакова. Так, ритмічна структура англійської мови, важливість темпорального компонента на рівні словесного наголосу, спадний характер складової мелодики (на відміну від української), фіксована позиція словесного наголосу в англійській мові на відміну від рухливості цієї позиції в українській зумовлюють специфіку просодії англомовної комунікації в цілому.

Відмінності лінгвістичних систем між англійською та українською мовами в даному аспекті обумовлені в першу чергу тим, що кожна мовна система має особливу граматичну будову, лексичний склад і фонологічну структуру, які певною мірою зумовлюють просодичні особливості, що характерні кожній з двох мов.

Ключові слова: просодія модальності, судовий дискурс, перцептивні характеристики, модальність переконання, мова прокурора.

Вступ. Модальність переконання слід зарахувати до одного з найважливіших засобів мовної експресивності, оскільки на її основі можна встановити (відновити) особливості контекстуально-ситуативного й прагматично орієнтованого вживання висловлювань, їх необхідність для даних умов спілкування, суб'єктивно-модальні значення, а також супутні їм модально-емоційні конотації (Бачевич, 2004; Брицин, 2006; Климович, 2013; Harris, 1952).

Наукові розвідки вітчизняних науковців зображають глибоке осмислення проблеми мовної модальності, а саме: трактування поняття «модальність», визначення змісту та об'єму даної категорії; дослідження функціонально-семантичної природи модальності як мовної категорії (А. Ю. Биценко, В. М. Брицин, І. В. Смушинська); вивчення лінгвістичних та не лінгвістичних засобів вираження модальних значень (Ф. С. Бачевич, А. А. Калита, Т. М. Корольова); зіставлення форми й змісту модальних проявів у різносистемних мовах для виявлення типологічних рис і універсалій (О. Р. Валігура, Т. Р. Кияк, Т. М. Корольова, В. І. Шаховський). При цьому дослідження просодичних особливостей віддзеркалення модальних конотацій в судовому дискурсі, на жаль, досі не знайшли відповідного зображення в науковій літературі.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю експериментальних робіт, що присвячені вивченню просодичних особливостей модальності переконання в судовому процесі на матеріалі сучасної англійської та української мов.

Метою експериментального дослідження є комплексний аналіз функціонально-семантичного та прагматичного аспектів організації модальної семантики переконання в мовленні прокурора на матеріалі двох неблизько споріднених мов (англійської та української).

Матеріалом дослідження слугували фрагменти автентичних програм відкритих судових засідань англійською та українською мовами. Загальний час звучання досліджуваного матеріалу становив понад 6 годин.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети й розв'язання конкретних завдань дослідження ґрунтується на загальних положеннях комплексного аналізу з використанням елементів загальнонаукових (абстрагування, узагальнення, формалізація) та емпірико-теоретичних методів (аналіз, синтез, ідеалізація). Метод лінгвістичного спостереження застосовується для перцептивного аналізу матеріалу дослідження (слуховий та аудиторський аналіз), експериментально-фонетичне дослідження й опрацювання його результатів здійснювались із використанням емпіричних загальнонаукових методів (експеримент, порівняння) та спеціальних методів визначення специфіки просодичної актуалізації модальності переконання в судовому дискурсі (опитування інформантів, аудиторський аналіз, кількісний підрахунок результатів експерименту).

Результати та дискусія. Особливе значення в цьому дослідженні набуває вивчення ролі просодичних одиниць в реалізації мовної позиції прокурора (сфера самовираження оратора) і забезпеченні адекватного сприйняття повідомлення слухачами (сфера впливу, сфера взаємодії обвинувача й аудиторії). Такий підхід передбачає можливість побачити вплив етносу (соціокультурний контекст) на просодичну реалізацію промов, інтеракційну динаміку звучання тексту, а також включити у сферу розгляду не тільки інваріантні, а й варіативні просодичні ознаки й встановити причини просодійно-семантичного варіювання.

Варто мати на увазі, що просодія як мовленнєвий фактор і як засіб передачі модальності переконання в мові, зокрема, має знакову

природу. В якості знака вона виступає тоді, коли служить для вказівки на завершеність / незавершеність, визначеність / невизначеність висловлювання, а також коли вона передає загальний емоційний настрій обвинувача (Брицин, 2006; Бровченко, 2006; Корольова, 1989; Швецова, 2016; Halliday, 2000).

Досліджуючи вищезазначену проблему на перцептивному рівні, просодія визначена як сполучення системно обумовлених просодичних ознак мовлення, які містять в собі мелодійний компонент, гучність та темп мовлення (Бровченко, 2006; Ромашко, 2000; Королева, 1989; Baum, 2006).

Отже, розглянемо кожен із зазначених компонентів детальніше.

Мелодика. У вираженні модальності переконання в мові обвинувача у двох неспоріднених мовах першорядна роль належить мелодії, тому що вона найкраще сприймається реципієнтом як маркер смислу висловлювання.

На базі перцептивного аналізу (аудитори — 10 викладачів української та англійської мов педагогічного університету) було встановлено, що в передачі переконливих модальних відносин у спілкуванні прокурорів комунікативний тип висловлювань має пріоритетне значення. Нижче наведені кількісні показники рекурентності термінальних тонів оформлення висловлювань переконання.

Таблиця 1

Рекурентність термінальних тонів в мові обвинувача (%)

Термінальні тони	Мова спілкування під час судового засідання	
	українська	англійська
Низхідний	52,3	40,9
Висхідний	18,0	27,5
Рівний	10,8	1,3
Складний	10,6	20,2
Зіставний	8,3	10,1
Всього:	100	100

Як свідчать дані таблиці 1, аудитори визначили, що переважними ядерними тонами досліджуваних висловлювань прокурора в обох мовах були низхідні й висхідні термінальні тони. При цьому висхідний тон частіше зустрічається в англійській мові (27,5 %) у порівнян-

ні з українською (18,0 %), а низхідний навпаки, що означає менший ступінь категоричності англійських мовців (спадні тони виконують функцію завершеності, визначеності, категоричності). Складні тони виконують функцію виділення відрізка висловлювання, що знаходиться під фразовим наголосом, та надають мові особливу виразність і експресивність. Висока частотність складних тонів у висловлюваннях обвинувача під час судового процесу не випадкова, тому що його задача полягає в залученні уваги слухача до предмета мови, роз'ясненні й виділенні найбільш важливих моментів у висловлюваннях. Ця думка збіглася з точкою зору дослідників, що описують інтонацію модальності в публічних промовах. Так, Т. М. Корольова відзначала, що дані ядерні тони є найбільш вживаними для публічних виступів і для розмовної мови (Корольова, 2016; Швецова, 2016). Таким чином, вживання складної тональної конфігурації (спадно-висхідно-спадний) у термінальній позиції під час виступу демонструє, насамперед, цілковиту впевненість прокурора у факті, що повідомляється, і підкреслює значення сказаного.

Слід зазначити, що, стосовно висновків респондентів, у перед'ядерній частині висловлювання інтонаційне оформлення шкали є найбільш інформативним в обох мовах. Саме напрямок тону в шкалі при реалізації переконливого модального значення впливає на ступінь вираження модальності переконання: було виявлено переважання рівної шкали (в українській мові — 42,2 %), наявність спадної (57,3 %) й висхідної (17,7 %) шкал в англійській мові.

Щодо актуалізації семантики конотативного значення при актуалізації модальності переконання в варіативності форми мелодики шкали характерною є наявність таких особливостей:

- *The Low Level Head* підсилює значення сказаного й демонструє вплив на слухача;
- *The Low Descending Stepping Head* підкреслює важливість повідомленого факту;
- *The Low Descending Sliding Head* та *The Low Descending Scandent Head* додають кожному наголошеному слову у висловленнях прокурора важливості та передають такі конотації, як «обурення», «осуд»;
- *The Middle Ascending Sliding Head* вживається з метою акцентуації важливості кожного наголошеного слова у висловлюванні.

Таблиця 2

Рекурентність типів шкал в мові обвинувача (%)

Тип шкали	Мова спілкування	
	українська	англійська
Низхідна	25,6	57,3
Низхідна з підйомом	7,4	17,7
Рівна	42,2	10,0
Висхідна	24,8	15,0
Всього:	100	100

У досліджуваних висловлюваннях аудиторіями зафіксовано домінування низхідної шкали в англійській мові та рівної — в українській. Мелодійне оформлення висловлювань прокурора під час судового процесу відповідає тим завданням, які ставив перед собою оратор. Висловлювання, які характеризуються тональним контуром, що складається з низхідної шкали та низького спадного тону, висловлюють категоричність, впевненість мовця. Мелодійний контур, що складається з низької скандентної шкали й низького спадного тону, передає такі значення, як обурення, несхвалення тощо.

Вивчаючи особливості варіювання мелодики фраз мови прокурора у двох неспоріднених мовах, слід пам'ятати, що воно тісно пов'язане з фразовим наголосом: рух висоти голосу, мелодичний діапазон у реченні змінюється в опорних пунктах, що відзначаються посиленням наголосу, зміною інтервалу. Фразовий наголос суттєво впливає на мелодійний малюнок речення шляхом логічного, емоційного, синтагматичного наголосів. Варіативність просодичного оформлення мовлення прокурора впливає не тільки на розум, але і на почуття слухачів (судову аудиторію).

Гучність. Особливу значущість при інтерпретації даних просодичного аналізу на перцептивному рівні набуває характер варіативності рівня гучності висловлювань. Динамічний компонент інтонації переконання, що інтерпретується на перцептивному рівні як гучність мови. Відзначимо, що гучність мови прокурора залежить від семантичної значущості членів висловлювань. Найбільш значущі, з точки зору звинувачувальної сторони, докази доцільно виділялися гучним голосом, навіть якщо мова прокурора тривала не одну хвилину (також у випадку, коли слухачі вже трохи втомилися).

Динамічний компонент мовного сигналу розглядався, з одного боку, як самостійний параметр просодичного оформлення мови, з іншого — як складова частина словесного і синтагматичного наголосу, а також як ритмостворюючий фактор. Необхідно звернути увагу на характер зміни динамічних параметрів при послівному і контекстуальному проголошенні у мові прокурора. Однією з важливих відмінностей є те, що максимум динамічного компонента в контекстуальному проголошенні локалізується майже завжди на наголошеному складі. Показовою при аналізі динамічного компонента є величина різниці гучності початкового і кінцевого голосного в слові. Цей показник діапазону гучності промови обвинувача значною мірою залежить від прагматичної мети переконати аудиторію в правоті своїх доказів.

Доцільно розглянути питання про безпосередній вплив гучності голосу на просодичне оформлення синтагми (поза зв'язком з участю гучності в оформленні наголосу і ритмічної структури висловлювань).

Зміна гучності використовується, в першу чергу, для того, щоб шляхом сили звучання протиставити більш важливі фрагменти мовних реплік. Важливу роль цей компонент просодії переконання в мові обвинувача грає при передачі різних емоційних і модальних відтінків. Тут гучність може варіюватися від дуже тихої (при вираженні бажання заспокоїти співрозмовника) до дуже гучної (при вираженні бурхливого заперечення, обурення).

Необхідно мати на увазі, що відхилення гучності від середнього рівня іноді було викликано причинами, не пов'язаними з семантичним аспектом мови. Наприклад, гучність голосу мови прокурора при вираженні модальності переконання підвищувалась, коли підіймався шум у залі засідання або комуніканти знаходились на значній відстані один від одного.

Отже, занадто гучна мова швидко стомлює аудиторію і може навіть викликати роздратування у слухачів. Тому для ефективності сприйняття мови прокурор підвищував гучність мовлення при проголошенні мовного потоку на середньому рівні. При цьому позитивний вплив надавав варіювання гучності мови, що дозволяло уникнути монотонності й знизити стомлюваність слухачів.

Темп. Важливою інтонаційною характеристикою мови є часова співвіднесеність відрізків мовлення. Основними параметрами, що

характеризують цей аспект просодії, є тривалість мовного відрізка і темп проголошення окремих його сегментів.

Темпу належить одне із найголовніших місць в мові обвинувача під час судового процесу. Темп мовлення прокурора залежить від змісту висловлювання, від індивідуальних характерних особливостей мовця та його почуттєвого настрою. Під час експериментального дослідження найчастіше вимова обвинувача проявлялась з психічним піднесенням, у ситуації емоційної напруги, що проявляється в прискореному темпі доповіді. Проте занадто прискорений темп не дозволяв сприйняти всю надану інформацію, а надто повільна промова, у свою чергу, справляла враження на учасників судового процесу, що мова державного обвинувача ускладнена через слабку інформативну недостатність стосовно матеріалу справи або відсутність доказів. Повільний темп, як правило, не впливав на ступінь реалізації модальності переконання.

Було помічено, що при незмінному темпі (120 слів у хвилину), мова обвинувача сприймалась важко, через те, що не можна висловлюватись про різні складові доповіді (виклад обставин й характеристика підсудного та оцінка дій) з однаковим темпом. Проводячи аналіз матеріалу справи, прокурор міркує про істинність або хибність деяких доказів, аргументує, спростовує, робить висновки. Окрім цього, майже в кожній промові є так звані загальні місця, в яких прокурор ставить і моральні питання. Природно, що всі ці структурні частини не можуть бути вимовлені з одним темпом. Найважливіші з них вимовлялися в дещо сповільненому темпі, ніж ті, що підкреслювали значущість роздумів, їх вагомість, оскільки неквапливий темп виражає думку, підкреслює її, дозволяє звернути на неї увагу. Не такі важливі частини промови вимовлялися трохи прискорено, легше; емоційна оцінка будь-яких явищ також давалась у прискореному темпі. Відома інформація повідомлялась у мові обвинувача швидше в порівнянні з новою. Факти особливої важливості продукувались повільніше, ніж частини висловлювання, які не мають істотного значення. Темп мовлення тісно пов'язаний з такими фонетичними явищами, як редукція, асиміляція звуків у потоці мовлення. При цьому, чим швидше темп мови обвинувача, тим більше в ній скорочених і асимільованих звуків.

Аудиторами було відзначено і те, що темп висловлювань мав нестабільний характер. Результати аудиторського аналізу показали, що

інформанти визначали варіативний темп мовлення в різних комунікативних типах висловлювань (розповідних, спонукальних та питальних), що відносяться до модальності переконання на судовому процесі. Як вже сказано вище, цей факт тісно пов'язаний з актуальним членуванням фраз: рематична частина вимовляється прокурором повільніше, ніж тематичний відрізок висловлювання. При цьому часто найважливіші слова відзначалися поскладовим продукуванням лексичної одиниці.

Варто відзначити, що мова прокурора сприймалась краще, коли вимовлялась впевнено, неспішно, переконливо, це стосується усіх розділів промови та має особливе значення для підсумків судового засідання — об'єктивність висновків, що впливають на модальність переконання.

В українській мові характер використання темпорального компонента інтонації мови обвинувача в основному схожий з англійським. Певні відмінності обумовлені тим фактом, що в англійській мові (на відміну від української) тривалість є релевантною фонетичною ознакою на сегментному рівні і тому менше віддзеркалена в просодичній структурі фрази в цілому у порівнянні з українською, де темпоральний компонент в повній мірі втілено в супрасегментному рівні мови. В цілому темп мовлення англійською мовою набагато швидший, ніж темп української мови прокурора.

Пауза як компонент темпу мовлення. Пауза є складовою частиною темпорального компонента просодії переконливої промови прокурора під час судових дебатів. В роботі розглянуті паузи, що характеризуються повним припиненням фонації, та паузи, які сприймалися на перцептивному рівні при відсутності переривання фонації на акустичному. Останнє зумовлено низкою різноманітних причин, а саме: різкими перепадами мелодійного інтервалу, певними змінами темпу, елізією сусідніх наголошених складів та іншими фонологічними явищами. Всі перераховані вище зміни інтонаційної моделі переконання сприймалися на слух як паузи між інтонаційними групами, хоча в процесі продукування мовлення зупинки не було.

Під час експериментального дослідження було встановлено, що за допомогою паузи прокурор виділяє ключову думку виступу, ставить питання для уточнення або натяку. Аналіз типів паузації надав

можливість виділити (крім синтаксично обумовлених) три типи пауз в мові обвинувача: смислово, драматичну та емфатичну. Розглянемо особливості функціонування кожної з зазначених пауз при актуалізації модальності переконання в мові прокурора:

— **смислова пауза**, яка регулярно використовувалась у мові обвинувача в кінці речення чи абзацу (наприклад, при вступному слові). У свою чергу, цей тип пауз дозволяв слухачам не тільки сприймати нову інформацію, й усвідомлювати думку обвинувача.

— *Під час досудового розслідування встановлено, що обвинувачена Волинська Анна Георгіївна, 20.09.2012 року, близько 21 години, під час сімейної святкової вечери в її квартирі в місті Києві, приревнувала Задоева Миколу Сергійовича, з яким вона збиралась одружуватись, до дочки, Волинської Марії Володимирівни, внаслідок чого виникла сварка. || Під час з'ясування стосунків обвинувачена, що перебувала у стані алкогольного сп'яніння, розлютилася, схопила зі столу пляшку шампанського і з силою вдарила потерпілого по голові. || Згідно з висновком судово-медичної експертизи, смерть Задоева настала миттєво від проникливого поранення черепа з ушкодженням мозку. || Таким чином, умисні дії Волинської, що виразились у вбивстві, були кваліфіковані обвинуваченням за частиною першою статті 115 Кримінального Кодексу. ||*

— *I just wanted to tell you the first thing that struck me from your statement this morning was that you're terrified and I just wanted to let you know I'm very sorry. || That's not right I know this is stressful and so I would like to set for some guidelines that maybe will alleviate that a little bit. || If I ask you a question that you don't understand please ask me to clarify it or ask it in a different way. || When I ask questions sometimes I'll refer back to other information you've provided if a do that and I get it wrong please correct me. ||*

— **драматична** — пауза такого роду використовувалась обвинувачем для того, щоб увійти в підсвідомість слухачів та надати аудиторії час оцінити значущість сказаних ним слів.

— *Яросименко, от Ви втікли, | ну, а допомогу викликати? || Ну, принаймні міліцію. ||*

— *Thank you Mr chairman when we were stopped you were going to tell us a third correction | that you wanted to make on that statement | oh I'm sorry | the letter to the senator Feinstein.*

— **емфатична** — для підкреслення конкретних ключових моментів, які важливі при переконанні учасників судового процесу.

— *Ось, дивіться: оцей індійський томагавк мирно висів у вбитого на стіні | весь час, а потім четвертого липня цей томагавк знайшли на тілі, | а точніше в голові загиблого. ||*

— *I'm not going to ask you to guess | I know it was a long time ago | If you do estimate | please let me know | that you're estimating. Okay?*

Використання паузи в промові прокурора дозволяє не тільки розставити смислові акценти, а й додати трохи інтриги для посилення емоційного впливу на опонента. Наприклад:

— *Саме цікаво, | що на цьому знарядді зброї вбивства були знайдені відбитки Ваших пальців. || Ви можете прокоментувати це чи ні? || А? || Як Ви туди потрапили? ||*

— *Everybody responded to the sound of their name | except Jordan Davis: || he was lying in the backseat with his head | and Leland Brunson's...*

Дані експериментально-фонетичного дослідження показали, що тривалість пауз кожного з трьох типів не є строго фіксованою і залежить від багатьох екстралінгвістичних чинників. Фактично мова йде не про характеристику абсолютної тривалості пауз, а про їхню відносну протяжність в часі на рівні перцепції.

Тембр голосу. Прагматичний вплив тембру голосу на слухача має велике значення. Так, міцний, гнучкий, виразний голос точно передає ставлення обвинувача до предмета розмови, чітко передає усі смислові та емоційні відтінки мови. При цьому голос має широкий мелодійний діапазон звучання і різноманітне тембральне забарвлення. Плавні переходи з однієї тональності в іншу надають мові виразності, передають думки у всій повноті й різноманітності відтінків. Під час прослуховування матеріалу дослідження зустрічалися випадки, коли бідність голосового діапазону промови обвинувача приводила до монотонності, яка заважала вдатися в суть справи, притупляла сприйняття мови. Це відбувалося, коли прокурор слабо знав матеріали справи, не продумав докази. Ці випадки характеризувались перебоями голосу: він ставав глухим, переривчастим, здавленим. Якість сприйняття мови при вищезазначених умовах знижувалась. Обвинувач з тонким, слабким, невпевненим голосом не зміг викликати у слухачів шанобливого ставлення, не змусив їх повірити тому, в чому намагається переконати.

Разом з тим необхідно пам'ятати, що тембр при інтонаційному оформленні емоційних і модальних значень в мові обвинувача виступає в тісній взаємодії з іншими компонентами інтонації. Наприклад,

при проголошенні висловлювань, що несуть негативні емоційно-модальні конотації, поряд з використанням відповідних тембральних характеристик в мові, спостерігається виділення ключового слова у фразі за допомогою подовження паузи, збільшення швидкості зміни мелодійної складової на наголошеному голосному звуці, збільшення часу проголошення занаголошених складів (у порівнянні з нейтрально забарвленими фразами). Таким чином, емоційно-модальні установки переконання представлені у звуковій мові акустичними ознаками різної природи, що і дозволяє безпомилково інтерпретувати їх на перцептивному рівні.

Фразовий наголос. Аналіз експериментальних фраз продемонстрував різновиди актуалізації фразового наголосу в мовленні прокурорів англійською та українською мовами. Логічний тип фразового наголосу, емфатичний, синтагматичний наголоси сприяють диференціації різного ступеня емфазі, контрасту та надають модальним значенням переконання маніпулятивного відтінку. Фразовий наголос — це один з міцних компонентів просодичного оформлення мовлення, що допомагає обвинувачеві втілити модальність переконання в мовлення, продемонструвати впевненість у своїй правоті та спонукати адресата відреагувати певним чином на почуту інформацію. Як складова мовленнєвого портрета англо- та україномовного обвинувача, фразовий наголос не тільки виділяє семантично найвагоміші слова в переконливих висловленнях прокурорів, а й акцентує їхній професіоналізм. Наприклад:

— *The 'third /shot, | the 'fatal \shot, | 'entered the victim's 'back as he 'lay 'helpless on the \sidewalk, | 'face \down.* ||

Аналізуючи особливості фразового наголосу як способу підкреслення семантичного центру синтагми, було виявлено, що в мовленні прокурорів переважає логічний тип фразового наголосу (силового типу), що, у свою чергу, вказує на ставлення прокурора до адресата та передає його емоційний стан. Виділення слова логічним наголосом у промовах обвинувачів має найчастіше вирішальне значення не тільки для інтерпретації логіко-значеннєвої структури переконливого висловлення, підкреслюючи зв'язок між його членами, але й для визначення його модальної спрямованості. Наприклад:

— *Отже, | в діях Мироненка наявний склад злочину | передбачений ч.3 ст.136 ККУ, | тому прошу | суд | притяг нути | підсудного до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі строком | на 3 роки.* ||

Як видно з вищенаведеного прикладу, найвагоміше слово в семантичному плані оформлено в мові українського обвинувача логічним фразовим наголосом із метою привернути увагу суду та сприяти досягненню ефективності спрямованих ним зусиль на переконання адресата.

Отже, можна зробити висновок, що переконлива мова прокурора під час судового засідання залежить від самої ситуації мововираження, яке в даному випадку виступає екстралінгвістичним фактором (Климович, 2013; Швецова, 2017; Schwartz, 1997; Gold, 1987), що виділяє судову промову обвинувача як окрему субмову і повинен враховуватися при вивченні особливостей судової мови.

Просодія переконання у мові прокурора є найважливішим засобом персоналізації, оскільки саме у звуковій мові вислів набуває свій істинний сенс, реалізуючи все різноманіття соціальних та індивідуальних відтінків семантики переконання й конотативних відтінків. Виходячи з того, що в широкому сенсі весь інтонаційний репертуар обвинувача можна розглядати як засіб персоналізації, в роботі розділені просодичні засоби персоналізації на соціально-статусні та індивідуальні. Як показало дослідження, соціальна індикація ораторів в аспекті соціо-економічного, соціометричного і рольового планів статусу дуже близька; це проявляється в реалізації стереотипних правил фонетичної поведінки оратора. Риторично значущими є і ті просодичні засоби, які реалізують індивідуально-особистісні якості прокурора і є частиною його індивідуального стилю.

Специфіка дискурсу, спрямованого на вплив, поєднує в собі стереотипний та творчий аспекти (Калита, 2001; Кочерган, 2006; Шульга, 2016; Korolova, 2019; Porova, 2019; Wang, 2004), визначає необхідність включення у сферу аналізу категорії експресивності, яка буде відбивати впливову силу висловлювання і його творчий характер. В промові обвинувача переважає інтелектуальна виразність (аргументованість й стрункність викладу).

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, необхідно відзначити таке:

Прагматична спрямованість, промови обвинувача в обох мовах, що зіставляються, формується засобом дії двох протилежних тенденцій, які характеризують її просодичне оформлення — рекурентності просодичних конструкцій (повтори ритміко-мелодійних, динамічних

структур) й контрасту (контрастне просодичне оформлення відрізків тексту, що несуть раціонально- і емоційно-впливову інформацію).

Усі компоненти просодії модальності переконання промови обвинувача складаються під впливом двох тенденцій: перша пов'язана з використанням одиниць мови для реалізації переконання в рамках прототипної моделі судового дискурсу; друга зображає прагнення оратора до оптимального самовираження в процесі взаємодії зі слухачами. В результаті формуються стереотипний і творчий аспекти виступу. Загалом шляхом комбінації двох вищевказаних факторів англійські та українські обвинувачі за допомогою просодії передають тонкі відтінки конотативних значень різновидів модальності переконання, змушують слухача відреагувати певним чином на почуту інформацію.

Характер взаємодії компонентів просодії при вираженні модальності переконання є також спільним у мовах, що вивчаються, але завантаженість просодичних компонентів при реалізації просодичної структури висловлювань не однакова. Так, ритмічна структура англійської мови, важливість темпорального компонента на рівні словесного наголосу, спадний характер складової мелодики (на відміну від української), фіксована позиція словесного наголосу в англійській мові на відміну від рухливості цієї позиції в українській зумовлюють специфіку англійської просодії в цілому.

Відмінності лінгвістичних систем між англійською та українською мовами в даному аспекті обумовлені в першу чергу тим, що кожна мовна система має особливу граматичну будову, лексичний склад і фонологічну структуру, які певною мірою зумовлюють просодичні особливості, що характерні кожній з двох мов.

Результати, отримані в ході експериментального аналізу, продемонстрували, що просодична організація модальності переконання мовлення прокурора тісно пов'язана з функцією емоційно-впливового характеру процесу комунікації в судовому дискурсі. Просодичні засоби є визначальними у формуванні особистісного переконання прокурором в правоті тієї чи іншої сторони в судовому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
- Брицин В. М. Модальна граматики дискурсу як один із напрямів семантико-синтаксичних досліджень. *Мовознавство*. 2006. № 2/3. С. 101–110.
- Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови) : підручник, 2-ге вид., переробл. та доп. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 300 с.
- Дискурс, речь, речевая деятельность : Функциональные и структурные аспекты : сб. обзоров / РАН ; Институт научной информации по общественным наукам ; отв. ред. С. А. Ромашко. Москва : ИНИОН РАН, 2000. 232 с.
- Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія. Київ, 2001. 351 с.
- Климович О. В. Средства речевого воздействия в судебном дискурсе. *Славута*. 2013. № 7. URL: <http://slavutajournal.com.ua/archiv-nomeriv/slavuta-vipusk-7-2013/sredstva-rechevogo-vozdjstviya-v-sudebnom-diskurse/> (дата звернення 17.06.2017).
- Королева Т. М. Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений. *Мовознавство*. 1989. № 2. С. 55–58.
- Корольова Т., Попова О. Психолінгвістичні аспекти відтворення китайськомовного військово-політичного дискурсу українською мовою. *Психолінгвістика*. 2019. № 25. С. 92–116. DOI: 10.31470/2309–1797–2019–25–2-92–116.
- Корольова Т. М., Швецова В. Є. Категорія переконання в юридичному дискурсі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : Астропринт, 2016. Вип. 22. С. 85–89.
- Швецова В. Є. Види судових промов та їх особливості. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса, 2017. Вип. 24. С. 95–100.
- Шульга К. С. Роль прокурора в прениях сторон. *Молодой ученый*. 2016. № 10. С. 1074–1077.
- Baum L. Judges and Their Audiences : A Perspective on Judicial Behavior. New Jersey : Princeton University Press, 2006. 231 p.
- Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse / Jonathan Webster (ed.). Continuum International Publishing, 2000. 288 p.
- Harris Z. Discourse analysis. *Language*. 1952. № 28(1). P. 1–30.
- Schwartz B. A Book of Legal Lists : The Best and Worst in American Law, with 150 Court and Judge Trivia Questions. New York, NY : Oxford University Press, 1997. 292 p.
- Victor Gold. Psychological Manipulation in the Courtroom. *Neb. L. Rev.* 1987. 66. URL: [ps://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol66/iss3/11](https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol66/iss3/11)
- Wang J. A Study on the Verbal Interaction in Adversarial Courtroom Trial. *Applied Linguistics*. 2004. № 3. P. 75–82.

ПЕРЦЕПТИВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОСОДИИ МОДАЛЬНОСТИ УБЕЖДЕНИЯ В СУДЕБНОМ ДИСКУРСЕ

Татьяна Королёва

доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, Украина
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

Владислава Аккурт

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, Украина
e-mail: ladyboss2105@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

АННОТАЦИЯ

Научные исследования отечественных ученых отражают глубокое осмысление проблемы языковой модальности, но исследования просодических особенностей передачи модальных коннотаций в судебном дискурсе, к сожалению, до сих пор не нашли соответствующего отражения в научной литературе.

Целью экспериментального исследования является комплексный анализ функционально-семантического и прагматического аспектов организации модальной семантики убеждения в речи прокурора на материале двух неблизко родственных языков (английского и украинского).

Результаты исследования дали возможность сделать вывод, что убедительная речь обвинителя во время судебного заседания зависит от экстралингвистических факторов (ситуации судебного заседания, социально-статусных отношений), структурно-семантических и прагматических особенностей судебной речи в общем и индивидуальных характеристик речи прокурора в частности. Просодия убеждения в языке обвинителя является самым важным средством и проявляется в реализации стереотипных правил фонетического поведения оратора, которое воздействует на аудиторию, сочетая в себе стереотипный и творческий аспекты. В речи прокурора преобладает интеллектуальная выразительность (аргументированность и четкость изложения).

Характер взаимодействия компонентов просодии при выражении модальности убеждения являются общим в изучаемых языках, но загруженность просодических компонентов при реализации просодической структуры высказываний не одинакова. Так, ритмическая структура

английского языка, важность темпорального компонента на уровне словесного ударения, нисходящий характер составляющей мелодики (в отличие от украинского), фиксированная позиция словесного ударения в английском языке в отличие от подвижности этой позиции в украинском указывают на специфику просодии английской просодии в целом.

Различия лингвистических систем между английским и украинским языками в данном аспекте обусловлены в первую очередь тем, что каждая языковая система имеет особый грамматический строй, лексический состав и фонологическую структуру, которые определенным образом обуславливают просодические особенности, характерные для каждого из двух языков.

Ключевые слова: просодия модальности, судебный дискурс, перцептивные характеристики, модальность убеждения, речь прокурора.

PERCEPTIVE PECULIARITIES OF PROSODY OF PERSUASION MODALITY IN JUDICIAL DISCOURSE

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

Akkurt Vladyslava

Candidate of Philology, Senior Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odesa, Ukraine
e-mail: ladyboss2105@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

SUMMARY

In spite of the fact that scientific researches reflect the interpretation of the modality problem by modern linguists, there can hardly be found the works devoted to the prosody aspects of modality in court discourse.

The aim of the experimental analysis is a complex examination of functional, semantic and pragmatic characters of convincing attitudinal semantics in prosecutor's speech in two languages: English and Ukrainian.

The results of the research demonstrate that the attitude of convincing the listeners in court depends on extra linguistic factors (situation as well as social and status relations), structural, semantic and pragmatic peculiarities of prosecutor's speech, on the one hand, and individual characteristics of the prosecutor's

communication, on the other. Conviction prosody in a prosecutor's speech is the most important means that actualizes the stereotypic rules of orator's phonetic behavior aimed at influencing the audience and combines general and creative aspects. In the speech under consideration the intellectual expressiveness is the leading character (arguments and logics).

The character of prosody components interaction when exercising the attitude of conviction is similar in both languages, but the role of either component in prosodic structure differs. Thus, the rhythmic structure of English, importance of temporal parameter in the word-stress, falling character of syllabic melody (in contrast to Ukrainian), fixed position of word-stress in English and free position in Ukrainian lead to peculiarities of English and Ukrainian prosody in communication.

Differences in linguistic systems of the two languages: a definite grammar structure, vocabulary peculiarities, phonological system, condition prosodic features characteristic to either of the two languages.

Key words: prosody of modality, judicial discourse, perceptual characteristics, persuasion modality, prosecutor's speech.

REFERENCES

- Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Essentials of Communicative Linguistics]*. Kyiv: Akademiya [in Ukrainian].
- Brytsyn, V. M. (2006). Modalna hramatyka dyskursu iak odyn iz napriamiv semantiko-syntaksychnykh doslidzhen [Modal Grammar of a Discourse as one of Directions in Semantic and Syntactic Researches]. *Movoznavstvo — Linguistics*, 2/3, 101–110 [in Ukrainian].
- Brovchenko, T. O. & Korolova, T. M. (2016). *Fonetyka anhliiskoi movy (konrastyvnyi analiz anhliiskoi ta ukrainskoi vymovy) [Phonetics of the English Language (Contrastive Analysis of English and Ukrainian Pronunciation)]*. Mykolayiv: Petra Mohyly [in Ukrainian].
- Romashko, S. A. (Ed.). (2000). *Diskurs, rech, rechevaia deiatelnost: funktsionalnye i strukturnye aspekty [Discourse, Speech, Speech Activity: Functional and Structural Aspects]*. Moscow: INION RAN [in Russian].
- Kalyta, A. A. (2001). *Fonetychni zasoby aktualizatsii smyslu anhliiskoho emotsiinoho vyslovliuvannia [Phonetic Means of Actualization of a Meaning of English Emotional Expression]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Koroleva, T. M. (1989). Mekhanizm vzaimodeistviia lingvisticheskikh sredstv pri pere-dache modalnykh znachenii [The Mechanism of Interaction of Linguistic Means in Rendering Modal Meanings]. *Movoznavstvo — Linguistics*, 2, 55–58 [in Russian].
- Korolova, T. & Popova, O. (2019). Psykholingvistychni aspekty vidtvorennia kytais-komovnoho viiskovo-politychnoho dyskursu ukrainskoiu movoiu [Psycholinguistic Aspects of Reproducing the Chinese Military and Political Discourse in Ukrainian]. *Psykholingvistyka — Psycholinguistics*, 25, 92–116. DOI: 10.31470/2309–1797–2019–25–2-92–116
- Korolova, T. M. & Shvetsova, V. Ye. (2016). Katehoriia perekonannia v iurydychnomu dyskursi [The Category of Persuasion in Judicial Discourse]. *Naukovyi visnyk Pivden-noukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Linh-*

vistychni nauky — Scientific Research Issues of South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky. *Linguistic Sciences*, 22, 85–89 [in Ukrainian].

Klimovich, O. V. (2013). Sredstva rechevogo vozdeistviia v sudebnom diskurse [Means of Persuasion in Judicial Discourse]. *Slavuta — Slavuta*, 7. Retrieved from <http://slavutajournal.com.ua/arxiv-nomeriv/slavuta-vipusk-7–2013/sredstva-rechevogo-vozdeistviia-v-sudebnom-diskurse/> [in Russian].

Shvetsova, V. Ye. (2017). Vidy sudovykh promov ta yikh osoblyvosti [Types of Court Speeches and Their Features]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Linhvistychni nauky — Scientific Research Issues of South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky. Linguistic Sciences*, 24, 95–100 [in Ukrainian].

Shulha, K. S. (2016). Rol prokurora v preniakh storon [The Role of the Prosecutor in the Debate of the Parties.]. *Molodoi uchenyi — Young Scientist*, 10, 1074–1077 [in Russian].

Baum, L. (2006). *Judges and Their Audiences: A Perspective on Judicial Behavior*. New Jersey: Princeton University Press.

Halliday, M. A. K. (2000). *Linguistic Studies of Text and Discourse*. Jonathan Webster (Ed.). Continuum International Publishing.

Harris, Z. (1952). Discourse analysis. *Language*, 28(1), 1–30.

Schwartz, B. A. (1997). *Book of Legal Lists: The Best and Worst in American Law, with 150 Court and Judge Trivia Questions*. New York: Oxford University Press.

Victor, Gold (1987). Psychological Manipulation in the Courtroom. *66 Neb. L. Rev.*

Wang, J. A. (2004). Study on the Verbal Interaction in Adversarial Courtroom Trial. *Applied Linguistics*, 3, 75–82.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2019